

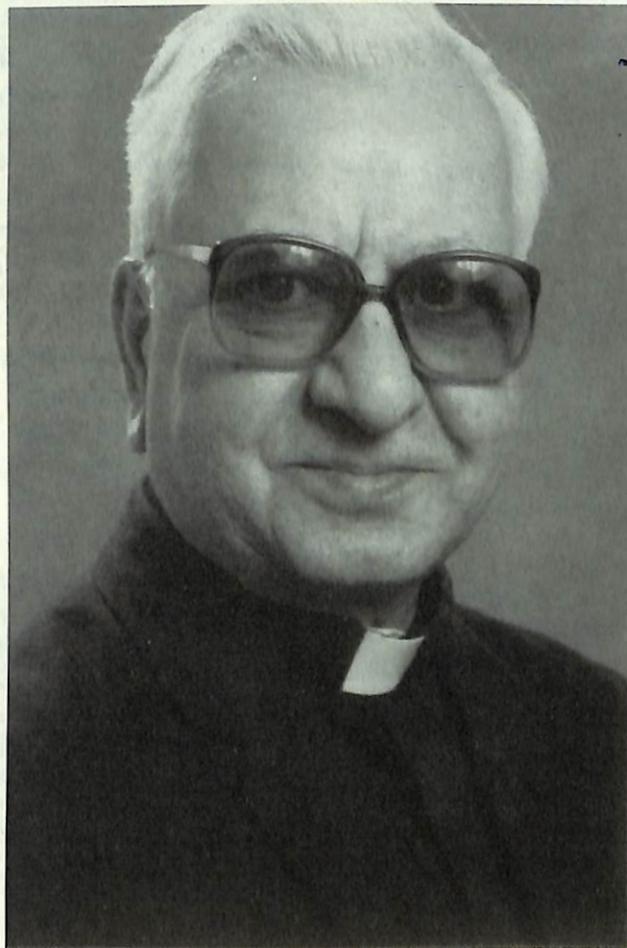
ՀԱՆԴԵՍ ԱՄՍՕՐԵԱՅ

ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱԹԵՐԹ

ԹԻ Ի 1-12

ՅՈՒՆՈՒԱՐ-ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ

ՂԹ. ՏԱՐԻ 1985

Հ. ԳՐԻԳՈՐ ՎՐԴ. ՀԵՊՈՅԵԱՆ

3. ԳՐԻԳՈՐ ՎՐԴ. ՀԵՊՈՅԵԱՆ

ՄԽԻԹԱՐԵԱՆԸ

Ամէն Մխիթարեան վարդապետ՝ նախ առաքել է ու քարոզիչ՝ Բանին, Խօսքին, ապա դաստիարակ ու յետոյ հայադէտ:

Անոր համար կը թողու աշխարհ, ընտանիք, ստացուածք:

Որովհետեւ իր կեանքին իմաստը պէտք է ըլլայ սյուէս, ինքզինք ամբողջական տալ մը ու ծառայել իր հայ ազգին մանաւանդ:

Մխիթարեանը ինքզինք տալով՝ կը հարստանայ, ծառայելով կը բարձրանայ:

Տարօրինակութիւններով լեցուն մեր այս դարուն, թերեւս այս դադափարականը չատերուն յիմարութիւն թուի:

Եւ սակայն, տալը, նուիրուիլը, ծառայելը չէ գաղթած ըլլալէ վտեմ ու վեհ գաղափարական մը՝ բոլոր ժամանակներու բոլոր ընտրեալ մարդերուն համար:

Ու Հ. Գրիգոր Հէպոյեան այդ վարդապետն է ահա, որ թողուց աշխարհ, ընտանիք, ստացուածք՝ ինքզինք տալու եւ ծառայելու գաղափարականին:

ԿԵՆՍԱԳՐԱՎԱՆ ԷՊԱՆՅԻԿ ԳԻՄԵՐ

Իր ծնունդը — Մէկ Մայիս 1909: Վայրը՝ Պոլիս, Վոսթորի կապույտ չքնաղ ավերուն: Զուակ — Մշեցի հաստատար եւ ազգասէր ընտանիքի մը: Առաջանի անունով՝ Վահան:

Նախնական ուսումը կը ստանայ տեղւոյն Յովհան Ոսկերեբան վարժարանը: Փոքր հասակին, հայիւ 11 տարեկանը հաշուած, կ'առաջորի Վիեննա՝ Մխիթարեան վանք: Այնտեղ, նախ՝ կ'աւարտէ բարձրագոյն ուսումները, ապա՝ համալսարանի իմաստասիրական եւ աստուածաբանական վեց տարիներու շրջանը:

Կը ձեռնադրուի կուսակրօն քահանայ 16 Յուլիս 1932: Իր կեանքին մեծագոյն թուականը: Որովհետեւ լրումն էր իր իզձերուն՝ Մխիթարեան վարդապետ...:

Իբր երկտասարդ վարդապետ, վանքին մէջ, շրջան մը, ինքզինքը կը նուիրէ հայազիտութեան եւ Ոսկերարու ոսկեղինիկ դրաբարին: Առաջինին համար ուսուցիչ կ'ունենայ մեծանուն բանասէր՝ համալսարանի պատուակալ Դոկտոր Հ. Ներսէս վրդ. Ակիւնեան: Իսկ երկրորդին՝ հմուտ դրաբարագէտ Հ. Սրապիոն վրդ. Եղիսայեան:

Ըսենք անմիջապէս, Ոսկերարու դրաբարը միայն Վիեննական Մխիթարեաններու եւ անոնց կազմակերպներու մասնադիտութիւնն է: Անոր հիմնադիրը եղած է հսկայ Գաթրճեան իր ընկերներով: Վիեննան իբր դաստիարակ կ'ընդունի Ե. Դարու՝ 410-460 տարիներու շրջանը մի միայն: Վիեննան, երբ կը զրէ գաստական հայերէն, կը դործածէ յիսուն տարիներու ոճն ու բառերը:

Վիեննան հետեւաբար եղած է միշտ գաղու ու աշխատած՝ միայն ոսկիրով, նմանելով Ե. Դարուն առաջին կէսին:

Վկայ անոր ինքնադրութիւնները եւ թարգմանութիւնները, ըլլան անոնք աշխարհագրութիւն կամ պատմութիւն, աստուածաբանութիւն կամ բանաստեղծութիւն:

Ու Հ. Գրիգոր Հէպոյեան տիրացաւ դասական հայերէնին եւ դարձաւ հեղինակութիւն մը այդ մարդին մէջ: Աւելի ուշ պիտի ձեռնարկէր գրելու — Նոր Գերականութիւն Ոսկերարեան Գրաբարի: Ա. Գիրքը ըյտ տեսաւ Մխիթար Աբրայի Ծննդեան 300-ամեայ տարեդարձին աթիւ՝ 1976-ին: Բ. Գիրքը կը մնայ տակաւին անտիպ, ինչպէս եւ հատորը՝ Ոսկերարու դրաբարի բովէն հանուած՝ հարուստ ոճերու եւ ասացուածքներու:

Իր կեանքի բազմաբեղուն դործունէութեան, որ աւելի քան քառասնամեակ մըն է, սկսած 1934-ին եւ աւարտած 1985-ին իր մահով. գլխաւոր աշխատասիրերը եղած են Պուլկարիա-Պրովիւ, Պէյրութ, Գահիրէ,

Լոս Անճելէս: Ուսուցիչ, փոխ Տնօրէն, Տնօրէն: Սիրուած ու դնահատուած բոլորէն:

ԵՐԱԺՇՏԸ

Հ. Գրիգոր Հէպոյեան աւելի ծանօթ է հայ հանրութեան՝ ըլլայ այդ Հայրենիք կամ Սփիւռք՝ իբրեւ երաժիշտ, երաժշտական քննադատ, յօրինող մանաւանդ:

Իր երաժշտական յօրինումի առաջին վարպետները եղած են Վիեննայի համալսարանի երաժշտական ամպիոնի վարիչ՝ Փրոֆ. Ռորերու եւ Փրոֆ. Էլսն Վելլէս: Ու այդ դասընթացները տեւած են միայն երկու տարի, 1932-1934:

Առաքելութեան զրկուելուն, ընդհատուած դասընթացը կը յաջողի շարունակել, թէեւ մի քիչ ուշացումով, բայց այս անգամ աւելի խորացներով եւ կատարելագործելով: Իբր Փրոֆ. կ'ունենայ Եօզէֆ Մերթին, Վիեննայի երաժշտական Ակադեմիայէն: Կը հետեւի ՓՈՒԻՅՈՒՆԻՔ երաժշտական դժուարին ոճին, որ զինք կը բարձրացնէ արուեստի կատարելութեան:

Երբ երջանիկ բախտը, կ'ունենայ Հայրենիք այցելելու ամիս մը, այնտեղ շիւթի մէջ կը մտնէ հայրենի մեծագոյն երգահաններուն հետ, սրտնց մասին հետազոյցին հիացմունքով եւ գնահատանքով արտայայտուեցաւ, իրենց բարօր ազդեցութիւնը ունեցած իր վրայ: Մասնաորի, Կամիտասի Անուան Երաժշտանոցի Փրոֆ. Ռորերու Աթայեան: Անոր խորհուրդները իր մէջ ներթափանցելին հայաշունչ արժաններով: Տարին էր 1965 — Եղեռնի Յիմնամեակին:

Հ. Գրիգոր Հէպոյեան անու դասական երաժշտութեամբ: Իրեն համար արուեստը ասպարէզ չէր, այլ տեսակ մը կրօն, հաւատք՝ լաւին, գեղեցիկին, անբիծին բարձրացնող: Անոր համար սիրելի էին իրեն, նոյնիսկ պաշտելի՝ Մոցարտ, Պէթովէն, Պախ, Հայտն, Շուպերթ, Վերտի, Կունո:

Կամիտասի հանդէպ ունէր եզակի հիացմունք: Ան՝ իրեն համար, հայ երաժշտութեան անհաս փառքի կատարն էր: Կամիտասով հայ երաժշտութիւնը միջազգային հունին մէջ մտաւ: Ան աշխարհին ցոյց տուաւ, թէ հայ երաժշտութիւնը, հայ երգը ինքնուրոյն է, տոհմային է, հայատիպ է:

Աւելի արեւելքի ժողովուրդներու վրայ ազդած է, քան թէ ազդուած: Ան՝ հայոց կամարին վրայ՝ անլուելի զօղանքն է քաղցրահունչ, հայաշունչ:

Գնահատանքը մեծ էր նաեւ Արամ Խաչատուրեանի մասին: Գնաներորդ դարու մեծագոյն երգահաններէն մին կը համարէր զինք: Կը սիրէր միշտ նուազել անոր դործերը, բայց մանաւանդ Սուրբու պարը:

Հ. Գրիգոր Հէպոյեան երաժշտական լաւ եւ խորունկ քննադատ էր: Կշիռ ունէր իր խօսքը, ու իր դատումները նկատի կ'առնուէին: Ատելու չափ կը խճրճէր միջակութիւնները, ու մանաւանդ, էսթրատային կարծեցեալ հանճարեղ ոչնչութիւնները, որոնք առանց ձայնանիչ մը ճանչնալու համարձակութիւնը կ'ունենային հրապարակային ելոյթներ ունենալու:

Չէր սիրեր նաեւ ձագ երաժշտութիւնը: Արուեստը անարդէլ կը համարէր՝ նման երգու նուազ: Կը հաստատէր, թէ օր մը, ուշ կամ կանուխ, այդ արուեստը կը մեռնի ու կը փոշիանայ:

Հարց աուի իրեն, իբր կ'ուսերագոյն եղբայրակից մը, թէ՛ ինք ոյնքան հմուտ է յօրինումի արուեստին եւ ունի ստեղծագործող ոյի, ինչո՞ւ Պատարազ մըն ալ ինք չի գրեր: Պատասխանեց. «Եթէ պիտի չուէլցընեմ. նորութիւն եղած Պատարազներու վերայ, ու պիտի կրկնեմ դանսք՝ Այսնեան, Կամիտաս, Կորա-Մուրցա, Եկմպեան, աւելորդ է գրելս:

Հ. Գրիգոր Հէպոյեան օրքան լաւ յօրինող էր, քննադատ էր, նոյնքան ալ լաւ դաշնակահար էր: Երբ սկսէր նուազել դասական մեծ հեղինակներէն կամ հայ համբաւուոր երաժիշտներէն կտորներ, կ'ապրէր ինք ու քեզ կ'ապրեցնէր իր հետ: Անգամ եթէ չսիրէիր, կը տարուէիր ազամայ գեղեցիկին ոլարտները:

Իր նուազի աշակերտներու նկատմամբ շատ խոտոպահանջ էր: Կը փնտռէր կատարելութիւնը: Դաշնակի պահը, իրեն համար նուիրական պահ էր: Թեթեւութիւն չէր հանդուրժեր երբեք: Այդ աշակերտներուն թիւը քանի մը հարիւրը կ'անցնէր: Անոնցմէ շատերուն ոչ միայն անվճար դաս տուած էր ու գրքեր հողացած էր, նաեւ կրթաթոշակ

գտած՝ իրենց բարձրագույն ուսումը շարունակելու: Շատերը անոնցմէ դաշնակի ուսուցիչ են կամ Փրոֆ. երաժշտանոցներու մէջ, ինչպիսի է Ալէք Մնակեան Լիբանանի պետական երաժշտանոցին մէջ:

Իր աշակերտներուն պսակը կը կազմէ Ա. Կոույումճեան, որուն մէջ նկատած էր եզակի տաղանդ ու ձիրք, արդէն իր երեք տարեկան հասակին: Ու իր դուրդուրանքին առարկան դարձուց զինք: Հակառակ շատերուն թերահաւատութեան, բայց Հ. Հէպոյեան յաղթանակեց, որովհետեւ իր տեսութիւնը, իր մարգարէութիւնը կատարուեցաւ:

Երբ Ա. Կո. Վիեննա 1981ին, Պէթհոլմենեան Միջազգային Մրցումին խնդրեց ԱՌՄՁ-ՆՈՐԴՈՒԹԻՒՆԸ 32 ազգերու 100 տաղանդներու մէջէն, հպարտանքը ոչ միայն իր ուսուցչին էր, այլ ամբողջ հայ ազգին:

Հ. Գրիգոր Հէպոյեանին երաժշտական երկերը եթէ հրատարակուին բոլորը՝ աւելի քան տասը հատորներ կ'ըլլեն: Մինչեւ օրս հրատարակի վրայ են Դպրոցական երգերուն մէկ ժողովածոն, դաշնակի յատուկ սքանչելի կտոր մը — Մշտնջենական Շարժում — խորագրով եւ դաշնակի գործերու Ա. հատորը — տիտղոսուած Դաշնամուրային երկեր: Տակաւին անտիպ կը մնան սենեկային եւ սիմֆոնիք նուագախումբի եւ երգչախումբի ստեղծագործութիւնները:

ՄԱՐԴԸ

Անտարակոյս, Հ. Գրիգոր Հէպոյեան կրօնաւոր էր, երաժիշտ էր, հայազէտ մտաւորական էր: Այս բոլորէն վեր, սակայն, նախ՝ բիւրեղացած մարդն էր ազնուական: Վերցուր մարդը, ամէն ինչ կը չքանայ, անգամ սրբութիւնը կը փոշիանայ:

Եթէ Քրիստոս եկաւ աշխարհ, որպէս զի մարդը աստուածացնէ, նախ ինքը մարդացաւ, մարդուն ամբողջական իմաստովը: Ապրեցաւ աղքատութիւնը: Զգաց տառապանքը: Եւ եղան պահեր, ուր լացաւ դառնօրէն...:

Այդ ամբողջը սիրով տարաւ, որովհետեւ եկած էր օգնելու մարդուն եւ մարդը աստուածային երջանկութեան բարձրացնելու:

Հ. Գրիգոր Հէպոյեան հետեւեցաւ իր Վարդապետին օրինակին: Սիրեց աղքատը եւ օգնեց անոր: Տառապողին հետ՝ տառապեցաւ: Լացողին հետ՝ լացաւ: Խնդացողին հետ՝ խնդաց: Կարճ՝ մանկական հոգիով մօտեցաւ բոլորին, առանց յետին նպատակներու: Ու մնաց մանուկ՝ իր կեանքի ամբողջ ընթացքին՝ միշտ բարի, միշտ ազնիւ, միշտ խնդուն...:

Ուրեմն, արժանի է՝ արդարներու օթեւանին:

ՎԱՐԴԱՆ ԶՕՐԵՆՑ

ՍՏԵՓԱՆՈՍ ՈՒՌՊԵԼԵԱՆ. ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՏԱՆՆ ՍԻՍԱԿԱՆ Ա. ԲԱՌՔ ԿԱՄ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆՔ ԱՐՏԱՔՈՅ ՆՈՐ ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ԲԱՌԱՐԱՆԻՆ (Նորայր Ն. Բիւզանդացու անտիպներից)

Ծանօթութիւն. Նորայրի դիւանի մեր ցանկը տե՛ս Բազմավէպ, 1984, 1-4, էջ 62-96: Թղթ. 8:0. 2:1-50-ի Վաւ. 2:10-11-12-ը երեք տետրակներ են եւ վերաբերում են վերնագրում նշուած երկի բառապաշարին: Պարունակում են բառեր, որոնք չեն մտել ՆՀԲ, եւ բառեր, որոնց վկայութիւնները չկան այս բառարանում կամ սրբագրութեան կարօտ են ըստ Նորայրի:

Ինչպէս յայտնի է, Ստ. Ուսպելեանի (կամ Օրբելեանի) երկն ունեցել է երեք հրատարակութիւն՝ 1859 թ. Փարիզում (հրատ.՝ Կարապետ վ. Շահնազարեան), 1861 թ. Մոսկուայում (հրատ.՝ Մկրտիչ Էմին) եւ 1910 թ. Թիֆլիսում, որ արտատրւում է առաջինից: Նորայրի տետրերի ուսումնասիրութիւնից պարզուած է, որ նա հիմնականում օգտագործել է 2-րդ հրատարակութիւնը, «Ստեփաննոսի Սիւնեաց Եպիսկոպոսի Պատմութիւն Տանն Սիսական», նը-չելով նրա գլուխներն ու էջերը, իսկ համեմատութեան համար ունեցել է նաեւ միւս երկուսը:

Վաւ. 2:10 տետրակի գրուած էջերը համարակալուած են 1-6. առաջին էջը վերնագրուած է «Ստեփանոս Ուսպելեան Պատմութիւն Տանն Սիսական. Բառք արտաբայ շայկագեան Բառարանին», թուագրուած է «10 նոյեմբեր 1910», ձախ անկիւնում ունի «Մասն Գ»: էջ 13-16-ի վերեւում կարդում ենք «Կան ի Հայկղ.» Նորայրը նշել է միայն այն բառերի վկայութիւնները, որոնք չկան ՆՀԲ-ում, ուստի այս բառերից առաջ դրել է պ տառը, որ նշանակում է «պակասէ», հազուադէպ գործածելով չ(կայ) կամ «չիք»:

Վաւ. 2:11-ն ունի գրուած ու համարակալուած 16 էջ, որի առաջին էջի վերնագիրն է, բացի պատմագրի եւ նրա երկի անուններից, «Բառք եւ Ոճք որ կան ի Նոր անուններից», թուագրուած է Հայկագեան Բառարանին», թուագրուած է «11 նոյեմբեր 1910», ձախ անկիւնում ունի

«Մասն Բ». Նորայրը նշել է միայն բառերի վկայութիւնները, որոնք չկան ՆՀԲ-ում, բառերից առաջ դնելով պ (պակասէ) տառը:

Վաւ. 2:12-ն ունի համարակալուած ու գրուած 5 էջ, առաջին էջը վերնագրուած է «Արձանագրութիւնք ի Ստեփաննոսի Ուսպելեան Պատմութեան. Բառք արտաբայ Նոր Հայկագեան Բառարանին», թուագրուած է «12 նոյեմբեր 1910», ձախ անկիւնում ունի «Մասն Ա»: Ընթերցողին յայտնի է, որ պատմագիրն օգտագործել է վաւերագրեր եւ վիճական արձանագրութիւններ. այս բառերը սրանցից են:

Ինչպէս կարելի է նկատել, Նորայրն այստեղ երկու տեսակ աշխատանք է կատարել, դուրս է թողնելով սեւագրութեան վիճակում:

ա) նշել է Պատմութեան եւ արձանագրութիւնների այն բառերը, որոնք չեն մտել ՆՀԲ-ի մէջ կամ «արտաբայ Նոր Հայկագեան Բառարանին» են:

բ) Պատմութիւնից նշել է վկայութիւններ, որոնք չկան ՆՀԲ-ում, թէեւ գլխաբառերն այնտեղ կան:

Նորայրի նշած բառերի ցանկերը այբբենական կարգով չեն տրուած են տպագրի գլուխներն ու էջերը, երբեմն էլ միայն էջերը:

Մենք Նորայրի երկրորդ պշխատանքը վերնագրեցինք «Բառք կամ վկայութիւնք արտաբայ Նոր Հայկագեան Բառարանին»: Այբբենական կարգով խմբաւորեցինք Պատմութեան եւ արձանագրութիւնների այն բառերը, որոնք չկան ՆՀԲ-ում. կարծում ենք, որ աւելորդ էր առանձին խմբաւորել, ի տարբերութիւն Նորայրի, Պատմութեան եւ արձանագրութիւնների բառերը, քանի որ երկուսի բառերն էլ չկան բառարանում: Այբբենական կարգով խմբաւորեցինք այն բառերը, որոնց վկայութիւնները չենք գրտ-